

UITGELICHT 2014

Wim Harsta: eigen verantwoordelijkheid en

volksverlakkerij

1 december 2014

'Het is je eigen verantwoordelijkheid.' We zeggen het vaak om afstand te nemen. Om aan te geven dat we niet instaan voor de gevolgen van iemands daden. Ook is de eigen verantwoordelijkheid van de cliënt een belangrijk onderdeel van de code voor maatschappelijk werk. Wim Harsta, van 1965 tot 1990 methodiekdocent aan de ASCA, was er niet erg van gecharmeerd:

Als maatschappelijk werkers gaan wij er vanuit dat mensen een zelfbeschikkingsrecht hebben. Kijk maar in de beroepskode. Heerlijk is dat, dat zelfbeschikkingsrecht! Ethiek van de bovenste plank! Ik druk mij nu narrig uit om de aandacht te vestigen op een ander besef, namelijk hoe moeilijk, zo niet onmogelijk het is om altijd voor je eigen doen en laten de volle verantwoordelijkheid te dragen. In dit verband kunnen we wel spreken van het dubieuze recht om je eigen problemen te mogen formuleren en de twijfelachtige eer om ook nog zelf op grond van die omschrijving in actie te mogen komen.

Waardoor komt het nu dat dat recht zo dubieus, die eer zo twijfelachtig is?

Kort gezegd, omdat er zo veel in ons leven is waar we eerder in zijn gestonken dan dat we er voor gekozen hebben. Het, naar mijn sterke vermoeden, kleine aantal lieden dat wel meent zijn eigen levenslot te hebben gekozen, moet er m.i. wel voor waken zichzelf niet als maatstaf te beschouwen voor alle andere mensen, of, erger nog, die verantwoordelijkheid als zo iets heerlijks af te schilderen.

Met die menselijke verantwoordelijkheid en het recht van mensen om hun eigen problemen te mogen formuleren en oplossen, dient behoedzaam te worden omgesprongen, wil je als maatschappelijk werker niet mee doen aan een soort moralistische volksverlakkerij, die, naar mijn vaak bange vermoedens, op grote schaal plaatsvindt.

Harsta bedoelt natuurlijk niet dat hulpverleners beslissingen kunnen nemen zonder instemming van de cliënt, of tegen cliënten kunnen vertellen wat ze moeten doen. Hij bedoelt dat we niet kunnen doen alsof iedereen volledige keuzevrijheid heeft.

Het leven is geen loopje door een winkel vol artikelen die je al of niet kunt kopen. We zijn veel meer dan consumenten. Trap er niet in, ook niet in de feestmaand december.

Bron:

Harsta, Willem: *Op herhaling op herhaling. Lees-, schrijf- en andere taaloefeningen voor maatschappelijk werkers*. Rijkshogeschool Groningen, 1991, p 41 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnr. 2.1)

Fietsen op de snelweg

27 november 2014

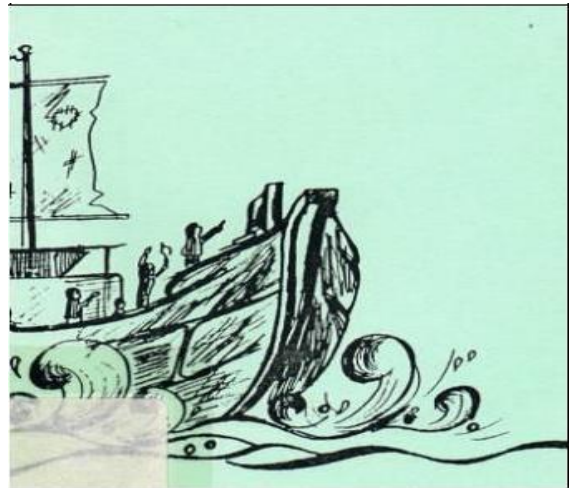
'Die strook rechts, is dat dan geen fietspad?' 'Nee, dat is een vluchtstrook en als een weg er uitziet als, uh, hoe moet ik dat omschrijven, er staat een verkeersbord, dan is het een snelweg en alleen bedoeld voor auto's.'

Zo moet het ongeveer gegaan zijn, in 1982. Want de Kerngroep Vrijwilligerswerk in Hoorn die zich over Vietnamese bootvluchtelingen ontfermde schreef:

Al vrij snel beschikten de meeste Vietnamezen, dankzij de medewerking met de gemeentepolitie, over een fiets. Daaruit vloeide de noodzaak voort om iets aan verkeerslessen te doen. (Er werden fietsende Vietnamezen aangetroffen op de snelweg!)

De Vietnamezen, die vanaf 1979 in Nederland werden opgevangen, kwamen uit een volkomen andere cultuur. Voor hen was alles hier vreemd. Het was dan ook een heel project, daar in Hoorn. Gastgezinnen hielpen bij de inrichting van woningen, zorgden voor taallessen, voor folders die in het Vietnamees geschreven waren en organiseerden bijeenkomsten. Ze kwamen interessante dingen tegen:

Als 'vreemd' gelden voor Vietnamezen en Nederlanders de verschillen in eten, drinken, kleding, taal, godsdienst, opvattingen over relaties tussen mannen en vrouwen, moraal etc. Om iets van de vreemdheid weg te nemen organiseerde de kerngroep een Kerstfeest. De Vietnamezen op hun beurt onthaalden alle betrokkenen bij het project op een uitbundig Tetfeest ter gelegenheid van het oosterse nieuwjaar. Maar de grote verschillen werden daarmee niet tenietgedaan. Van bevreemding naar vervreemding is een kleine stap.(...) Sociaal culturele activiteiten waren in eerste instantie gericht op de bootvluchtelingen als groep, het lijkt wenselijk dat er nu meer op de persoonlijke interesses gebaseerde activiteiten worden gestimuleerd. (...) Wanneer de helpende hand een vriendenhand wordt, wordt de bootvluchteling buurtbewoner.

Nederland was toen een gastvrij land. Dat is een stuk minder geworden, maar op dit moment vangt Nederland vluchtelingen uit Syrië op. Gemeentes hebben daarbij te kampen met het reeds ontstane tekort aan sociale huurwoningen. En er was nog een ander probleem blijven liggen. Er zijn hier zo'n 100.000 mensen (een schatting van Pharos, expertisecentrum gezondheidsverschillen) die al eerder gevlucht zijn naar Nederland en geen verblijfspapieren krijgen. Deze mensen leven op straat omdat ze niet uitgezet willen of kunnen worden. Nederland geeft ze geen recht op onderdak en op bijstand en geen recht om te werken.

Op 10 november 2014 is Nederland op de vingers getikt door de Europese Commissie voor Sociale Rechten (ECSR). Ieder land is verplicht om ongedocumenteerde migranten bed, bad en brood te geven.

Na die uitspraak zijn de vluchtelingen in actie gekomen. Ze liepen in drie dagen, van 18 tot en met 20 november 2014, van het gemeentehuis in Amsterdam naar het Binnenhof in Den Haag. *Wij zijn hier*, heette de protestmars. Ze zijn hier. Gevlucht voor oorlogsgeweld, onrecht of armoede, vaak over zee op overvolle bootjes.

Voor de Vietnamezen scheelde het enorm dat ze welkom waren, een woning kregen en wegwijs gemaakt werden. Inderdaad, van bevreemding naar vervreemding is een kleine stap.

Van ontheemding naar vervreemding is een nog kleinere. Dat fiets je snel weg.

Bronnen:

Kerngroep Vrijwilligerswerk Hoorn: *Van Bootvluchteling tot Buurtbewoner*, 1982, pp 10, 16, 17 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnr. 3.1)

Afbeelding: omslagtekening *Van Bootvluchteling tot Buurtbewoner*, door Le Hoang Dat

<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/asielzoekers-en-vluchtelingen/ongedocumenteerden/feitenencijfers> <http://njb.nl/blog/bed-bad-en-brood-voor-uitgeprocedeerde.13069.lynkx>

Liefdadigheid uit het verdomhoekje

31 oktober 2014

Liefdadigheid. Het is een stoffig woord. Negentiende-eeuws. Helpen uit liefde, dat kan nooit goed gaan. Want liefde is blind. Willekeur en misbruik liggen op de loer. Niet voor niets hebben we in de twintigste eeuw een professie ontwikkeld die in de plaats kwam van liefdadigheid. En daar zijn we heel tevreden mee.

Maar is liefdadigheid echt zo fout?

Eerst maar eens het grijze stof van het woord afslaan. *Liefdadigheid* is een vrije vertaling van *filantropie*, wat letterlijk betekent: liefde (philo) voor de mensheid (antropos). En de woorden *filantropie* en *liefdadigheid* komen weer voort uit *caritas* (Latijn) en *agape* (Grieks). Het oudste woord is *agape*, wat in de bijbel ook vaak gebruikt wordt.

Agape (anderen goed gezind zijn) was bij de Grieken een van de zes vormen van liefde. Ze hadden ook nog eros (seksuele liefde), philia (vriendschap), ludus (speelse liefde), pragma (verstandige, duurzame liefde) en philautia (liefde voor zichzelf).

Agape onderscheidt zich van de andere vormen van liefde doordat zij het beste wil voor ieder ander, onverschillig wie dat is. Het is een liefde die geleid wordt door principes, zoals respect, welwillendheid, vergevingsgezindheid. Het gaat bij agape om humaniteit.

Agape is een keus. En geen blinde keus. Het is niet een gevoel wat je overkomt, als bij eros. Het is een deugd, die je kunt beoefenen om er beter in te worden.

Deze liefde beschouwde Marie Kamphuis als een van de meest elementaire beginselen van het maatschappelijk werk. Daarom nam ze een bijbels motto voor haar boek *Social Casework*:

Dient elkander door liefde.

Bronnen:

Roman Krznaric: *The Ancient Greeks' 6 Words for Love*, www.yesmagazine.org, 27 dec 2013
Kamphuis, Marie: *Social Casework*, elfde druk, Samsom Alphen aan de Rijn, 1977, p. 13
(Marie Kamphuis Archief, inventarisnr. 1.1.1)

De film Precious: hoe het niet moet

23 oktober 2014

Jij kunt dit niet aan, zei Precious, zestien jaar oud, tegen haar sociaal werkster.

Precious is de hoofdrolspeelster in de film *Precious* (2011). Bepaald geen *feel-good movie*. Het is een heftige film over racisme, incest en huiselijk geweld, en het falen van het sociaal werk is schokkend.

Wat deed de sociaal werkster van Precious verkeerd, en hoe zou dat beter kunnen?

Ze had geen flauw idee van het web waarin Precious gevangen zat. Ze zag alleen de buitenkant: Precious was zwart, dik en zwanger. Ze ging ervan uit dat Precious, als ze maar wilde, vrijuit kon praten over 'de gezinssituatie'. Ze had geen antennes voor wat achter Precious' terughoudendheid kon zitten. Ook stond ze niet stil bij de gevolgen van het feit dat zij tevens besliste over de uitkering van het gezin, ze dreigde die zelfs stop te zetten als Precious haar vragen niet beantwoordde.

Op die manier kreeg ze niet te horen dat Precious voor de tweede keer een kind van haar vader kreeg, dat haar moeder haar haatte, dat ze analfabeet was en werd gepest. Tijdens het laatste gesprek, waar de moeder van Precious bij zat, kwamen de wonden toch bloot te liggen: al vanaf

driejarige leeftijd was incest gepleegd met Precious en haar moeder vertelde dat toe te laten om haar man niet te verliezen. De sociaal werkster wist niet hoe te reageren en gaf Precious geen enkele emotionele steun.

Een pijnlijk voorbeeld van hoe het niet moet. En zonder iemand die zich over haar ontfermt heeft een meisje als Precious geen enkele kans.

Uiteindelijk is er in de film een onderwijzeres die Precious leerde lezen en schrijven, een gevoel van eigenwaarde gaf en alternatief onderdak. Liefde en zorg maakt het mensen mogelijk om te bloeien. Japanners hebben daarom voor de behoefte daaraan een mooi woord: *amae*.

Amae is een verlangen om bemind te worden en zich over te geven aan de zorgen van een ander, met wie men op intieme voet staat. In de meeste gevallen richt amae zich op familieleden. Amae is geen zwakke emotie; het is een emotie die niet alleen acceptabel is, maar zelfs positief gewaardeerd wordt: het is een essentieel deel van intieme relaties.

Het verlangen is essentieel, en voor kinderen zelfs noodzakelijk. Als de familie geen liefde geeft, moet het van iemand anders komen. Hulpverleners en onderwijzers zijn soms de enigen die kunnen inspringen bij een schadelijk familieweb. Dat geeft een massa verantwoordelijkheid en vergt zorgzame professionals.

Bronnen:

Batja Mesquita: *Emoties vanuit een cultureel perspectief*, p 101, in: Keuzevak Interculturele hulpverlening, Hogeschool van Amsterdam, 2003. Marie Kamphuis Archief, inventarisnr.

2.2. Daniels, Lee (regie): *Precious*, 2011, gebaseerd op de roman *Push* van Sapphire.

Is inclusief denken passé?

30 september 2014

Terrorisme wordt steeds meer realiteit. En we dachten zo lang dat wij als klein onschuldig landje geen gevaar te vrezen hadden. Uit die droom zijn we ontwaakt, zei historicus Piet de Rooy in de uitzending *Boeken* van 28 september 2014.

Tot nu toe stuurde Nederland alleen vredesmissies naar landen in oorlog. Een voorbeeld voor andere landen, vonden we. Want *Het is schoner het zedelijkste dan het machtigste volk ter aarde te zijn*, schreef geschiedenisleraar W.J. Hofdijk in 1864, toen het koloniale tijdperk afgesloten werd. Dat streven naar deugdzaamheid maakte ons volgens Piet de Rooy zelfgenoegzaam en belemmerde een open blik op de wereld.

Maar nu, eigenlijk al sinds september 2001: de vijand is vlakbij ons, is onder ons. Voorbij lijkt de tijd van geduld, van tolerantie, van kansen geven. We omarmen onze vreemdelingen niet meer. Ze moeten hun cultuur afwerpen, precies zo worden als wij, wat ze dan natuurlijk juist niet doen (lees hieronder het stukje *Diversiteit in een participatiesamenleving*, 30 november 2013).

Inclusief integratiebeleid heeft een andere betekenis gekregen. Het is geen diversiteitsbeleid meer, dat ieder in zijn of haar waarde laat.

Inclusief beleid is ontleend aan de term *inclusief denken*, in 1966 geïntroduceerd door Feitse Boerwinkel, toen directeur van Sociale Academie De Horst. Inclusief denken is, schreef hij, *een denken, dat er principieel van uit gaat dat mijn heil (geluk, leven, welvaart) niet verkregen wordt ten koste van of zonder de ander, maar dat het alleen verkregen kan worden als ik tegelijk het heil van de ander beoog en bevorder*. Dit zette Boerwinkel in de plaats van het toen overheersende exclusieve denken, een vijanddenken waarbij samenwerking berust op het zich afzetten tegen mensen buiten de groep.

Louter lievigheid van een wereldvreemd iemand? Verre van dat. Boerwinkel, geboren in 1906, had de Tweede Wereldoorlog meegemaakt en wist heel goed hoe wreed de wereld is. Bij misdaden tegen de mensheid moeten we *exclusief* denken en handelen. Boerwinkel haalde fel uit: *Het felste protest kan dikwijls noodzakelijk zijn als onrecht en rotheid en leugen heersen. Dan is verzet geboden, een verzet dat voortkomt uit diepe verontwaardiging en uit haat tegen alles wat gemeen en laag is.*

Het is te hopen dat we inclusief en exclusief denken op de juiste plaats en op de juiste tijd. Want het blijft zeker schoon om deugdzaam te zijn. In de woorden van Boerwinkel, we moeten voor ogen houden *dat wij als mensen met elkaar op deze kleine planeet een modus vivendi, een manier om als mens te leven, moeten vinden.*

Bron: Linde, Maarten van der: *Feitse Boerwinkel, inclusief denker*. Horstcahier 26, Centrum voor Social Work/ De Horst, Amersfoort 2006, p.p. 35 en 54 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 2.3)

Hoger klimmen op de ladder van Maimonides: een basisinkomen?

26 september 2014

We zouden het nu onprofessioneel vinden. Maar in de tempelhof van Jerusalem was het heel respectabel: rijke mensen gooiden geld over hun schouder zodat anderen dat ongezien konden pakken. Als de gever de ontvanger niet kende was dat een deugd, een trede in de Ladder van Charitas die Maimonides, joods filosoof en arts (1138-1204), had opgesteld.

Maimonides' ladder ging over de beste manieren van helpen. Bovenaan de ladder, op de achtste trede, prijkt: *iemand helpen om zichzelf te helpen*. En dat is weer verrassend modern en professioneel. Volgens Maimonides is het de moeilijkste deugd, we moeten oefenen door vanaf de onderste trede van de ladder op te klimmen: *iemand iets geven omdat je daartoe gedwongen wordt*. Dat is nog geven vanuit de hand, niet vanuit het hart, merkte Maimonides op. Maar als we de eerste trede eenmaal onder de knie hebben kunnen we verder.

Van *minder geven dan zou moeten, maar met een glimlach* (de tweede trede), gaan we naar *geven nadat je iets gevraagd wordt* (de derde), en naar *geven voordat je iets gevraagd wordt* (de vierde). Dan belanden we bij de bovengenoemde vijfde: *de gever kent de ontvanger niet*. Is die manier van helpen, zonder nader onderzoek en met het gevaar van misbruik, echt zo onprofessioneel? Het is ook heel charmant en verstandig. Want als de gever de ontvanger wel kent kan dat ongewenste gevolgen hebben. Neel Doff schreef daarover in 1870 in haar autobiografische roman *Dagen van honger en ellende*:

Om zeven uur 's morgens gingen wij in de rij staan voor de deur van de 'rijke huizen' aan de hoofdgrachten. De knechts lieten hun afkeer van ons vuile zoodje duidelijk merken door te zeggen dat er in de grachten toch genoeg water was om ons te wassen, als we daar zin in hadden gehad. En dan kregen we bonnetjes voor erwten, bonen en gort aangereikt. Wij waren overgeleverd aan een liefdadigheid die opzettelijk zo bekrompen mogelijk werd gehouden en waardoor wij voor altijd werden ingedeeld bij de klasse der zwervers en paria's.

De liefdadigheid van toen had duidelijk zijn keerzijde. Vooral omdat gevers en ontvangers elkaar kenden bleef ze vaak steken bij trede drie van de ladder. Dat roept de vraag op wat er in onze tijd zal gebeuren, nu hulp weer persoonlijker wordt. Mensen die zorg zelf niet kunnen inkopen zijn aangewezen op

buren en 'het eigen netwerk'. Ze moeten hun gevers dankbaarheid tonen en te vriend houden. En als ze overheidshulp aanvragen zullen ambtenaren niet glimlachend toeschieten, maar eerst hun privégegevens controleren. Macht en afhankelijkheid, het is allemaal heel veraf van de bovenste trede, iemand helpen om zichzelf te helpen.

Hoe klimmen we hoger op de ladder van Maimonides? Hoe zit dat als we dat gedurfd basisinkomen invoeren, waar de laatste tijd, onder andere door historicus Rutger Bregman, weer voor wordt gepleit? Iedereen heeft dan recht op een bestaansminimum, ongeacht redenen en omstandigheden. Zowel gevers als ontvangers kennen elkaar niet, dus niemand hoeft zich te generen (de zevende trede). Iedereen heeft de middelen zo zelfstandig mogelijk te worden of te zijn (de achtste trede). We zitten dan op de top van de ladder. Het argument dat het ook nog goedkoper schijnt te zijn dan het huidige stelsel gaan we hier niet aan toevoegen, want dan tuimelen we weer naar de onderste trede.

Fuchs, dr. J.M.: *Ik zal doen wat in mijn vermogen is*. Honderd jaar Amsterdamse liefdadigheid, Amsterdam 1971, p 17 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 3.2)

Bregman, Rutger: *Waarom we iedereen gratis geld moeten geven*: _

<https://decorrespondent.nl/10/waarom-we-iedereen-gratis-geld-moeten-geven/384450-0b1c02bd>

Burgerkracht: de Blankenberg Stichting

29 augustus 2014

In de huidige roep om burgerkracht zouden we het haast vergeten: veel gevestigde welzijnsorganisaties waren oorspronkelijk initiatieven van burgers. Die met veel enthousiasme begonnen en in de praktijk al gauw tegen gecompliceerde kwesties aanliepen.

Neem de Blankenberg Stichting, tegenwoordig *Centram*, volgens de website dé instelling voor maatschappelijke dienstverlening in het centrum van Amsterdam. De Blankenberg Stichting werd in 1871 opgericht door de achttienjarige J.F.L. (Louis) Blankenberg en diens broer en zus, gewoon omdat ze in hun vrije avonden iets goeds wilden doen. Ze noemden het eerst wat geheimzinnig de vereniging LNV en na een jaartje of twee Liefdadigheid naar Vermogen. Later vertelde Blankenberg over die begintijd. Hij deed dat in termen alsof hij er zelf niet bij betrokken was geweest. Was het bescheidenheid of geneerde hij zich een beetje?

De vereeniging is opgericht door jongelieden, die werkzaam op kantoren en in verschillende zaken, hun vrije avonden (al wenschten zij niet, als brave Hendrikken, van alle vermaak afstand te doen) aan eenigen ernstigen arbeid wilden besteden. (...) Aan Liefdadigheid naar Vermogen werd daarbij zelfs niet gedacht. Wel was de liefde erbij betrokken; zij wilden den armen menschen graag iets geven. Zij dachten: zoo'n arme, zoo'n bedelaar, is toch een treurig mensch, die mag wel eens wat hebben, wat medelijden en wat geld; dat was de L. Na de L. volgde de N.: dat was het nut. Als wij nu maar eerst den bedelaar wat hebben gegeven, dan zouden wij wat gaan lezen; vijf-en-twinig cents was voor ons een heele som; werd daarvan per week tien cents besteed voor wat lectuur, dan konden wij toch misschien voor ons zelf ook eenig nut stichten.

De V. beteekende, schrik niet: vermaak. In den tijd, waarvan ik spreek was er een opbloei van het Nederlandsche tooneel; het onderging eene reformatie en wij meenden, dat het niet het minste bezwaar kon opleveren indien wij ook eens een goed komediestuk gingen zien. En zoo besteedden wij onze vrije avonden.

Wat klein begon groeide al snel uit tot een fikse organisatie, die serieuze vragen moest oplossen. In 1879 constateerde de voorzitter van de vereniging dat het principe van zelfhulp in de praktijk nog niet zo makkelijk was toe te passen. Als voorbeeld schetste hij een groot gezin waarin de man chronisch ziek was en de vrouw zich een slag in de rondte moest werken om de kost te verdienen, want vrouwen werden enorm slecht betaald. *Wat zoudt ge doen, wanneer u een gezin als dat voor ondersteuning werd aanbevolen? 't Is waar, de moeder kan het op den duur zoo niet volhouden; zij maakt zich ziek in het gunstigste of bezwijkt na enkele jaren in het ongunstigste geval; dan zijn de kinderen zonder steun.* Aan de andere kant zou vanuit het principe van *self help* hulp absoluut taboe zijn: *Gij moogt niet ondersteunen! Dit gezin komt zonder hulp rond; gaat gij nu helpen, dan bevordert gij de lage loonen.*

Nu, na meer dan een eeuw, zijn de dilemma's hetzelfde gebleven: met een beroep op eigen kracht kun je mensen behoorlijk in de steek laten, en met alleen individuele hulp wordt maatschappelijke onrechtvaardigheid in stand gehouden. Wat niet wegneemt dat burgerkracht weer met liefde, nut en vermaak kan beginnen.

Fuchs, dr. J.M.: *Ik zal doen wat in mijn vermogen is. Honderd jaar Amsterdamse liefdadigheid*, Amsterdam 1971, p 10 (inventarisnummer 3.2)
Vereniging Liefdadigheid naar Vermogen, *Jaarverslag 1879*, p. 8-10 (inventarisnummer 3.2)

Is vechten tegen de bierkaai zinloos?

18 augustus 2014

Passie voor je werk, het lijkt een toverwoord. En ook wel een *must*. Uitgebluste werknemers, daar heeft niemand iets aan. Maar het is onmogelijk om altijd passie te voelen. Zeker in het welzijnswerk. Mensen helpen, netwerken activeren, organisaties tot iets bewegen, het is soms vechten tegen de bierkaai, zoals het spreekwoord zegt. Je kunt er knap moedeloos van worden. Maar is vechten tegen de bierkaai altijd zo zinloos als het voelt?

De bierkaai in het spreekwoord was de Bierkade in Amsterdam, waar arbeiders vaten bier van de boten naar de kade sjouwden, dag aan dag. Het waren zware jongens en ze hielden wel van een matchpartijtje met andere buurten. Vechten tegen die lui van de bierkaai kon je proberen, maar altijd wonnen ze.

Dat is al te zien in het begin van de twintigste eeuw. Twee mensen, Banning en Muller-Lulofs, noemden verschillende bierkaaien en hoe we daarmee om kunnen gaan. Professor W. Banning (hoogleraar sociologie Leiden) schreef in 1953 over systemen in de samenleving waar al onze goedheid niet tegenop kan boksen:

Men geloofde, en gelooft voor een deel nog, dat individuele menselijke goedheid de weg naar de volledige humaniteit kan zijn. Maar men zag niet, en ziet voor een deel nog niet, dat ons individuele en collectieve leven beheerst wordt door verschillende systemen, die elk voor zich, en alle te samen in verhoogde mate, hard en onbarmhartig zijn.

Met die systemen bedoelde Banning de techniek, die (o.a.) voor verkeersslachtoffers zorgt, de economie met haar concurrentie-eisen, en het politieke systeem, waar de strijd om de macht alle goede bedoelingen ondersneeuwt. Hij maakte zich grote zorgen over de invloed van deze drie systemen en riep op sterke tegenkrachten te ontwikkelen; welke, daar is hij niet zo duidelijk in. Marie Muller-Lulofs (pionier van het maatschappelijk werk) had in 1909 een andere bierkaai voor ogen: de maatschappij die onrecht, de tegenstelling tussen rijk en arm, liet bestaan. Volgens haar waren er maar twee keuzes:

Of we wenden ons vol bitterheid af van een maatschappij die dat contrast – dat in onze ogen onrecht is – duldt, een maatschappij waarin wij met onze zwakke kracht toch geen verbetering kunnen brengen, of we geven onze gehele persoonlijkheid, al ons kunnen en willen, al onze werkkraft, ons intellect en onze talenten om, zoveel als in ons vermogen is, dat onrecht te voorkomen of te herstellen.

Zowel Banning als Muller-Lulofs legden zich niet neer bij het zien van de bierkaai. Wat je persoonlijke bierkaai ook is, je bent een held als je er met hart en ziel tegen vecht. Ook tegen beter weten in.

Prof. Dr. W. Banning: *Moderne maatschappijproblemen*, De Erven F. Bohn, Haarlem 1953, p. 165 (inventarisnummer 1.1.2, addendum)

Maarten van der Linde: *Schatgraven in de geschiedenis van sociaal werk. Over utopieën, wisselende tijdgeesten en ambachtelijk scharrelen*, Hogeschool Utrecht 2014, p. 2

Homo Desperatus: de offers van mieren en mensen

26 juni 2014

In een mierenmaatschappij hebben de wat oudere mieren het gevaarlijkste werk. Ze moeten verkennen. Daarbij kunnen ze worden platgetrapt, aangevallen of opgegeten. Maar ze sterven toch al relatief gauw, dus dat maakt niet zo veel uit.

Mieren offeren zichzelf op. Ze leven als collectief, niet als individu. Het enige wat telt is het nut voor de gemeenschap.

Dat is de reden dat er mieren rondlopen in de tentoonstelling *Homo Desperatus* in Stedelijk Museum Den Bosch (28 juni t/m 31 augustus 2014). Deze tentoonstelling is een soort Madurodam van rampgebieden in de wereld. Er staan 44 maquettes, van bijvoorbeeld de Twin Towers, Fukushima en Agbogbloshie, een stadje in Ghana waar geïndustrialiseerde landen al hun elektronisch afval dumpen. In elke maquette is een kolonie mieren uitgezet. Zo worden we, wandelend door de rampgebieden, geconfronteerd met hoe de mieren daarin leven. Daarmee wil kunstenaar Dries Verhoeven ons een andere kijk geven op menselijk lijden. Hij wil ons vragen laten stellen als: zijn de rampen niet *collateral damage* van ons systeem? Moeten we accepteren dat mensen (jij en ik) het loodje kunnen leggen door de risico's die onze mooie technologische verworvenheden in zich dragen? Slachtofferschap is dan een offer voor het geluk van het collectief.

Het is een zogeheten *God's eye point of view*. Een breder perspectief. Maar doordat het lijden op de tentoonstelling dichtbij gebracht wordt, geen vrijblijvend perspectief.

Mensen kijken graag vanaf een afstandje. Tegenwoordig hebben we televisie, vroeger hadden mensen spionnetjes. Dat waren spiegels buiten het raam waardoor je vanuit je luie stoel kon zien wat op straat gebeurde, zonder dat je erbij betrokken hoefde te zijn.

Die spionnetjes vond historicus Jan Romein het toppunt van kleinburgerlijkheid. W. Banning (hoogleraar kerkelijke sociologie) citeerde hem in zijn beschrijving van de kleinburgerlijke geesteshouding in *Moderne Maatschappij Problemen* (1953):

Veilig, besloten, achter gordijnen en overgordijnen, horretjes en vitrages, vergenoegde de doorsnee burger zich met het spiegelbeeld van het openbare leven, dat zijn spionnetjes hem boden.

We kunnen erom lachen, vond Banning, maar de kleinburgerlijkheid is met de spionnetjes niet verdwenen:

De kleinburgerlijke geesteshouding, uiterst dankbaar object om thans een goedkope spot aan bot te vieren, is een houding, die Nederland tot diep in de 19e eeuw vrijwel onbetwist heeft beheerst en nog steeds invloedrijk is. (...) De behoefte aan veiligheid, die men zich ook door noeste arbeid en eerlijke trouw wil veroveren, maar die men ook, eenmaal veroverd, wil behouden. (...) Tevens een sterk individualisme: ieder voor zich, God voor ons allen; bemoei je niet met de zaken van je buurman, en

laat hij – of de Staat of een vakvereniging – zich niet met jou bemoeien. Grote verering van gezin en huiselijk leven, maar ook dat besloten.

Het is in de 21ste eeuw nog herkenbaar. Liever geen risico's nemen, niet betrokken raken, want dan raak je misschien wat kwijt. Allemaal samen voor ons eigen, zoals Koot en Bie zeiden. Banning waarschuwde dat solidariteit in zo'n houding een berekenende solidariteit wordt. Je helpt anderen alleen als je er zelf beter van wordt. Solidariteit is dan bepaald geen offer.

Misschien doen de mieren dat beter en kunnen ze ons leren meer offerbereidheid te tonen.

Prof. Dr. W. Banning: *Moderne Maatschappijproblemen*, De Erven F. Bohn, Haarlem 1953, p. 95-97 (inventarisnummer 1.1.2, addendum)

Slachtofferschap: Pim Boellaard, Jessie Taft en Virginia Robinson

29 mei 2014

Zijt sterk. Dat was het motto van Pim Boellaard, die in de Tweede Wereldoorlog de gevangenis en diverse concentratiekampen overleefde. Boellaard vond het zijn plicht om alles met de grootste waardigheid te ondergaan en maakte op iedereen indruk door zijn ongelooflijke geestkracht. Later vertelde hij hoe hij in zijn gevangenscel, toen hij door de Duitsers ter dood was veroordeeld, zijn executie oefende:

Vreemd gevoel ineens, om voor een vuurpeloton te moeten staan. Eigenlijk heel eenvoudig. Stilstaan en wachten. Kun je dat? Ik ga in de houding staan. Twee meter vanaf het kijkgat in de deur en kijk er strak naar. Denk je in, dat het de loop van een geweer is, kun je je beheersen en 'Leve de Koningin' roepen? Ik zeg hardop tegen mijzelf: 'Ja, ik kan het'.

Jolande Withuis schreef de biografie van Pim Boellaard. Ze ageert al langer tegen wat ze onze *slachtoffercultuur* noemt. Volgens haar is er teveel aandacht voor de negatieve gevolgen van drama's, trauma's en onderdrukking. Die gevolgen zijn echter per individu heel verschillend; mensen hebben vrijheid in hun reactie. Als iemand vreselijke dingen worden aangedaan, zegt dat nog niet dat diegene ook anderen gaat kwetsen of zelfs vermoorden.

De gedachte dat de mens niet afhankelijk is van wat hem/haar overkomt en greep kan krijgen op eigen emoties is afkomstig van de Griekse en Romeinse stoïcijnen. Een stoïcijnse redenering gaat globaal als volgt: als iemand je een klap geeft, kan dat pijn doen. Maar als je er ook verdriet om hebt, ligt daar een gedachte aan ten grondslag: bijvoorbeeld dat de ander jou geen pijn mag doen, of dat dat vernederend is. Die gedachte kun je als onredelijk verwerpen. En dan heb je ook geen

verdriet. Natuurlijk heeft het stoïcijnse gedachtegoed ook invloed gehad in de hulpverlening. Want wat is er mooier dan gelukkig te worden door eigen baas te zijn van je gedachten en gevoelens? Die invloed zie je bijvoorbeeld bij een vroege stroming in het Amerikaanse *social casework*, ontwikkeld door Virginia Robinson (1892-1967) en Jessie Taft (1882-1960). Zowel hun levenswijze als hun ideeën getuigen ervan.

Robinson en Taft maakten eigenzinnige, onafhankelijke keuzes. Ze ontmoetten elkaar in 1908 in Chicago, kregen een levenslange vriendschap (of liefdesrelatie, wie zal het zeggen), hadden allebei een professionele carrière, woonden samen en adopteerden begin jaren twintig twee kinderen. Terugkijkend op die adoptie, schreef Robinson:

Good child-placing practice today would not have approved this placement of two children with two professional women but I think we survived this experience without harm to any of us.

Robinson en Taft ontwikkelden de *functional school* in het *social casework*. Het ging volgens hen niet om de gevalsbeschrijving, niet om feiten of oorzaken, maar om de betekenis die de cliënt daaraan gaf, om de houding die de cliënt aannam tegenover zijn/haar problemen.

In Robinson's en Taft's tijd heette het proces van houdingsverandering *emancipatie*. Tegenwoordig heet het *RET, rationeel-erotische therapie*. Of *cognitieve therapie*. Of *empowerment*. We houden van mensen die hun moeilijkheden door geestkracht overwinnen. Die hun verstand gebruiken en zich niet door hun gevoelens laten meeslepen. Die sterk zijn. Dat vergt wel oefening en discipline, zoals ook Boellaard wist in zijn gevangeniscel.

Berteke Waaldijk: *Het Amerika der vrouw*, Wolters-Noordhoff, 1996, p. 78 (inventarisnummer 6) Jolande Withuis: *Weest manlijk, zijt sterk*, De Bezige Bij, 2008

Foto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jessie_Taft_and_Virginia_Robinson.jpg Jessie Taft en Virginia Robinson, mei 1954, in "The Pocket", hun huis aan East Mill Road in Flourtown P.A. Van memorabilia van Everett Taft, nu in bezit van Roger Taft. Fotograaf onbekend. Vrij van auteursrechten, mits vermelding van deze info.

De maatschappelijk werker, hij...

3 mei 2014

Om het maatschappelijk werk als serieuze professie neer te zetten is een hele strijd geleverd. Vanaf begin twintigste eeuw probeerden vrouwelijke pioniers de status van het vak te verhogen door het te ontdoen van het beeld van willekeurig aanrommelende, liefhebberende vrouwen. Daarbij wilden ze niet alleen dat liefhebberen (een term van Marie Muller-Lulofs) uit beeld, maar ook hun eigen sekse.

Zoals Berteke Waaldijk het verwoordde (in *Amerika der vrouw*): *Sekse had voor hen geen positieve betekenis voor de professionele identiteit van het maatschappelijk werk. Professionalisering betekende voor grondlegsters als Richmond en Muller-Lulofs vaak juist het ontstijgen aan sekse-specifieke beelden van maatschappelijk werk.*

Waaldijk signaleerde een –onbedoeld- gevolg. Er ontstond een tegenstelling tussen vrouwelijkheid en professionaliteit: *Vrouwelijkheid en professionaliteit kwamen tegenover elkaar te staan, waarbij vrouwelijkheid het verleden en professionaliteit de toekomst van het vak belichaamde.*

Een goed voorbeeld van die tegenstelling is het feit dat Marie Kamphuis in haar publicaties consequent de 'neutrale' term *maatschappelijk werker* hanteerde, en daarnaar verwees met *hij*. Maar dat *hij* is volgens mij toch behoorlijk sekse-specifiek. Professionaliteit was, zeker tot de jaren zestig van de twintigste eeuw, een mannelijk domein. Het domein van het zakelijke, van betaald werk, van het openbare leven. Daar hoorden vrouwen niet thuis.

Het idee dat vrouwen en mannen zich in verschillende domeinen moesten bewegen was hardnekkig. Zo heeft de vrouwenpagina van *Vrij Nederland* een lang bestaan gekend. Op die pagina belandde, misschien puur omdat ze een vrouw was, in 1947 één van de eerste stukken over het *social casework* van Marie Kamphuis. In de jaren zestig bestond de vrouwenpagina nog, met de columns van Renate Rubinstein. Maar dat was niet helemaal tot diens genoegen. Ze schreef: *Ik ken geen krant die er een mannenpagina op na houdt. Dat is overbodig omdat man-zijn nu eenmaal het gewone is, onze norm en ons punt van uitgang, terwijl vrouwelijk is wat daarvan afwijkt.*

Mannelijkheid als norm en als statusverhogend, we zitten er nog mee. Wat doe je bijvoorbeeld als je verwijst naar zowel mannen als vrouwen, de lezer wil aanspreken als mens? Schrijf je *zij/hij*? *Hij/zij*? Dat vinden we overdreven en omslachtig. Dan kiezen we vaak toch maar voor *hij*. We zijn het gewend, maar het blijft vreemd dat we de vrouwelijke lezer scharen onder *hij*.

Berteke Waaldijk: *Het Amerika der vrouw*, Wolters-Noordhoff, 1996, pp 26, 286 (inventarisnr. 6) Coen Verbraak: *Renate Rubinstein, altijd met passie*, VN 12 november 2005:

Maatschappelijke uitval

21 maart 2014

Met de maatregelen van de Wmo willen we maatschappelijke uitval tegengaan. Maatschappelijke uitval, dat klinkt best eng. Uitval lijkt een verschijnsel dat je overkomt, zoals het weer, maar het gaat in werkelijkheid natuurlijk over mensen, waarvan we zeggen dat ze er niet meer bij horen. Ik krijg daar beelden bij die ik maar niet opschrijf. Wat bedoelen we er eigenlijk precies mee, *wie* noemen we maatschappelijk uitgevallen?

Het woordenboek geeft twee betekenissen. Als we het begrip *maatschappelijke uitval* in engere zin hanteren, bedoelen we werklozen met een uitkering. Als we het begrip in brede zin hanteren bedoelen we iedereen die niet volwaardig deelneemt of kan deelnemen aan het maatschappelijk verkeer.

Het maatschappelijk verkeer. Weer even het woordenboek erbij. Dat is de omgang van mensen met elkaar, waarbij regels gelden voor behoorlijk en zorgvuldig gedrag. De werkloze en -pak 'm beet- de verslaafde dakloze nemen dus niet meer volwaardig deel aan die omgang. Ze overtreden gedragsregels. En vallen daardoor maatschappelijk uit.

Verkeer, het is een wat technische term. In *Sociale integratie probleemgezinnen*, geschreven in 1960, gebruiken de schrijvers het woord *spel* als metafoor voor de menselijke omgang:

Laat ons het spel van het maatschappelijk leven wat nader bezien. In het gezin is er samenspel omwille van het goede samenzijn, de opvoeding, zorg voor de kleding, eten, huisraad en gezamenlijke deelname aan de cultuur. In de verdere samenleving samenspel tussen alle bijeenwonende buurtgenoten, tussen deelname aan het straatverkeer, tussen kopers en verkopers, tussen de werkers in een werkverband, tussen dienstverleners en dienstafnemers, tussen gelijkdenkenden en anders-denkenden.

Het spel loopt niet vanzelfsprekend goed, het vraagt van de spelenden welwillendheid, inspanning, inzicht, ontwikkeling, bekwaamheid, tijd en geld, samenwerking met anderen. Het vraagt groepsgeest en gewoontevorming, maar soms ook zelfstandigheid en originaliteit. Ieder die zijn eigen wereld en zijn eigen leven beschouwt kan dit beamen.

Volgens de schrijvers is er ruimte in het spel, zelfs ruimte om te spelen met de spelregels. Dat ligt anders als je de metafoor *verkeer* gebruikt voor de menselijke omgang. Dan is het ernst: snelheid, borden, boetes en ongelukken.

Waarom hanteren we eigenlijk die strenge metafoor *verkeer*? De Wmo-maatregelen tegen maatschappelijke uitval ontstonden niet alleen uit bekommernis, maar voornamelijk uit bezuinigingen. En, als we eerlijk zijn, ook uit ergernis. Het verkeer moet soepeltjes verlopen, want we hebben al zoveel aan ons hoofd. Die ergernis over onaangepast gedrag was er weliswaar ook al in 1960:

De maatschappij wil beschermd worden tegen de ongunstige gevolgen van het onmaatschappelijk gedrag. De winkelier wil geld ontvangen van zijn wanbetalers; de burger wil geen bedelaars aan de deur; de werkgever wenst dat de werkschuwheid en het absenteren om futiele redenen een einde nemen; in het openbare leven wil men fatsoen.

(...) Sociaal onaangepast gedrag wordt dus gezien als ergernisgevend, de maatschappij benadelend en het persoonlijk geluk belemmerend. Daaraan wordt dan een impuls ontleend om iets aan of tegen die onaangepastheid te doen.

Maar de schrijvers vroegen zich af of die ergernis tot goed beleid kan leiden:

Toch heeft men aan de genoemde visies niet voldoende, om doeltreffend te kunnen handelen. Gaat men namelijk verder vragen, dan blijkt vaak, dat deze visies nog maar vage noties zijn en nog niet gepaard gaan met een helder beeld van wat nu in feite "sociaal onaangepast" genoemd mag worden. Bij analyse van het gewone spraakgebruik blijkt onmaatschappelijk of onaangepast gedrag

voor sommigen gelijk te staan met elk gedrag dat typisch volks is en daarmee afwijkt van het in burgerkringen gangbare, ook al is dit gedrag wel afwijkend maar overigens honorabel.

Waar is onze reflectie op de normen voor maatschappelijke uitval? Want we lopen het risico dat de bevoorrechte groep -de mensen die goed kunnen meekomen in een complexe maatschappij- hun gedragsnormen oplegt aan mensen die het anders doen of minder goed kunnen. En ze zo te laten uitvallen.

Rapport van de Adviescommissie Bestrijding Onmaatschappelijkheid: *Sociale integratie probleemgezinnen*, Staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf 's Gravenhage, 1961, pp. 27-29 (inventarisnummer 1.1.2)

De zoektocht naar het goede helpen

16 maart 2014

We hebben het liever met de oudere over het leuke seniorenrestaurant dan over zijn eenzaamheid en het koude bed waar hij iedere nacht in ligt. We hebben het liever met het kind over samen een balletje trappen dan over zijn angst voor die gemene pester. We hebben het liever met de mantelzorgster over de ontspannen middag waarop ze bloemstukjes kan maken dan over haar wanhoop dat ze het niet vol zal houden.

Dat schreef Anneke Krakers, maatschappelijk werker en businesscoach, in 2013. Ze constateerde dat welzijnswerkers te snel in de oplossingen schieten, in plaats van eerst te kijken naar de pijn die er is. Ze schrikken terug voor diepe emoties als wanhoop, verdriet en teleurstelling. Terwijl mensen juist vanuit die emoties bij ze aankloppen.

We voelen vaak geen tijd om mee te voelen, stil te zijn, te troosten. We willen iets doen. Of dat de klant iets doet. Want problemen zijn er om opgelost te worden. Liefst zo snel en afdoende mogelijk.

Zo raken we verstrikt in onze eigen verwachtingen. En dat doen we al sinds het ontstaan van het maatschappelijk werk. Terugkijkend op de geschiedenis van het maatschappelijk werk schreven Berteke Waaldijk, Jaap van der Stel en Geert van der Laan in de inleiding van *Honderd jaar Sociale Arbeid*:

Tussen de behoeften van de sociaal werkenden om 'wel te doen' en de behoeften van de cliënten gaapte een kloof. Veel sociaal werksters en werkers waren zich daarvan bewust en probeerden een deel van die kloof te dichten. Zij realiseerden zich dat dat alleen kon door telkens opnieuw te onderzoeken wat helpen nu eigenlijk behelsde. Daarmee hielden ze zich bezig met een aspect van maatschappelijk werk dat nooit aan actualiteit zal inboeten: de zoektocht naar het goede helpen. (...) Nog steeds kan men hulpverleners aantreffen die gekwetst zijn als cliënten zich niet aan afspraken houden. Die verbaasd zijn als asielzoekers niet dankbaar zijn voor hun opvang. Die verontwaardigd zijn als mensen zich opnieuw in de schulden steken. Op zo'n moment gaan de verwachtingen van de hulpverlener de goede hulpverlening in de weg staan. De hulpverlener legt de schuld hiervoor bij de cliënt en neemt ten opzichte van diens wensen en verwachtingen een bevoogdende houding aan.

Pioniers van het maatschappelijk werk veroordeelden die bevoogdende houding. Maar het lijkt erop dat die, onder de huidige tijdsdruk, steeds meer terugkomt. Want we willen positief blijven, niet meegaan in de negatieve emoties van klanten. En we willen 'genomen stappen' in het rapport kunnen zetten. We hebben haast om *effectief* hulp te verlenen.

Bronnen:

Berteke Waaldijk, Jaap van der Stel, Geert van der Laan (red.): *Honderd jaar Sociale Arbeid*, Van Gorcum 1999, p.4 (inventarisnummer 1.5)

<http://www.zorgwelzijn.nl/Welzijnswerk/Opinie/2013/4/Welzijnswerkers-zijn-bang-voor-pijn-1229682W/>

Heropvoeding met stofzuigers en naaimachines

28 februari 2014

Wonderlijk. Onderstaand citaat lijkt de taakomschrijving van een sociaal werker in 2014, maar het is toch echt uit 1961:

Dit grijpt onmiddellijk aan bij de gegeven structuur van de wijk. Het gaat uit van een analyse der interne – niet in het minst ook de informele – betrekkingen binnen de wijk; spoort de sleutelfiguren op, tracht de onderlinge sociale controle in positieve zin te richten, inventariseert de behoefte aan allerlei voorzieningen, aan verenigingsleven en onderling hulpbetoon, en laat – voor zover mogelijk – dit alles uitgaan van en steunen op de activiteit van de bewoners zelf.

Het staat in een adviesboek voor het maatschappelijk wijkwerk, wat in de jaren zestig werkte met probleemgezinnen in zogenaamde heropvoedingswijken. Aardig is dat de schrijvers heel concrete adviezen gaven. Zo vonden ze het belangrijk dat er een *bepaalde service* werd geboden in de wijken:

Behalve het maatschappelijk wijkbureau (waar ook getelefoneerd kan worden en waar een stofzuiger kan worden geleend!) en het wijkhuis dat èn societeit èn raadhuis is van de wijk, kan men denken aan een konsultatiebureau, tevens algemeen medisch-hygiënisch voorlichtingscentrum; een dreumes- en kleuterdagverblijf met observatie-mogelijkheden, een filiaal van de stads- of streekbibliotheek, uitleendepot van naai- en wasmachines, enz.

Al deze dingen scheppen mede het belangrijk medium dat "kontakt" heet en dat de basis legt voor andere mogelijkheden op adviserend vlak ten aanzien van beroepskeuze, arbeidsbemiddeling, gezinsbudgettering (...)

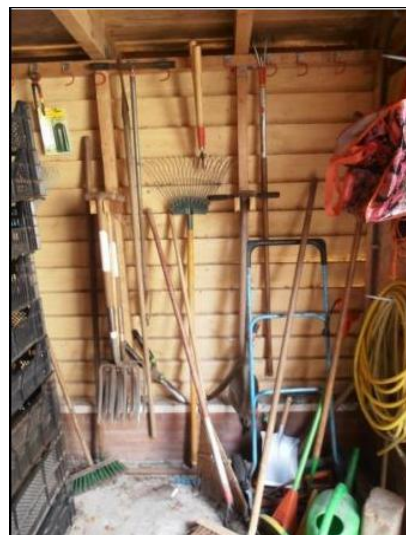
De service had dus wel een bijbedoeling. Hij was niet alleen om de gezinnen te helpen, maar ook om een voet tussen de deur te krijgen voor gedragsverandering. Na het verschijnen van *Lof der onaangepastheid* van Milikovski (eerste druk 1961) zijn over de arrogantie en de onderdrukking van de volksoepvoeding felle discussies gevoerd, die leidden tot afschaffing van de heropvoedingswijken. Die discussies zijn voor ons eigenlijk wel leerzaam, want nu worden niet alleen mensen in bepaalde wijken, maar de hele samenleving opgevoed tot een *civil society*.

Om die *civil society* te creëren moeten sociaal makelaars en buurtteammedewerkers, net als de wijkmaatschappelijkwerkers voorheen, contact zien te krijgen met sleutelfiguren, bewonersinitiatieven faciliteren en armoede en eenzaamheid signaleren. Dat is niet makkelijk. Onze samenleving is nog steeds sterk geïndividualiseerd, we vinden dat ieder huishouden zich in principe zelf moet zien te redden. Dat lukt steeds meer mensen steeds minder goed, er is groeiende armoede.

Een uitleenpunt per wijk voor dure dingen als naaimachines, elektrische boren en tuingeredschap lijkt daarom helemaal geen gek idee. Maar dan, lerend van de jaren zestig, liefst zonder bijbedoeling.

Bron: Rapport van de adviescommissie bestrijding onmaatschappelijkheid ingesteld door de minister van maatschappelijk werk: *Sociale integratie probleemgezinnen*, staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf 's Gravenhage, 1961, pp 102,103 (inventarisnummer 1.1.2)

Foto: bruikleenschuurtje in ecologisch woonproject, 2014

Wat is ons taboe

9 februari 2014

Wat kan niet door de beugel, welk gedrag vinden wij echt niet kunnen? Wat zijn onze normen voor sociaal gedrag? Dr. M.P.M. Litjens zette in 1961 de toen geldende normen op een rijtje. Ze boden criteria om de onmaatschappelijkheid van gezinnen te bepalen. Als we ze nu lezen, springt de tijdgebondenheid in het oog. Maar ook de actualiteit.

- 1. Man en vrouw getrouwd volgens wettelijk en/of kerkelijk voorschrift. Hier spelen dus een rol de wettelijke en kerkelijke concubinaten, echtscheidingen, buitenechtelijk verkeer of buitenechtelijke kinderen.*
- 2. Vervulling van de godsdienstplicht wanneer men zich als lid van een bepaalde kerk beschouwt.*
- 3. Verricht de man arbeid om in het onderhoud van zijn gezin te voorzien, of werkt hij onregelmatig of is hij werkschuw, met als gevolg een te klein inkomen, gebrek op materieel gebied en/of parasiteren op de gemeenschap.*
- 4. Wijkt de man in zijn gedrag af van het algemeen aanvaarde patroon doordat hij zich te buiten gaat aan sterke drank, door crimineel gedrag of door ander wangedrag.*
- 5. Verzorging door de moeder van het huishouden overeenkomstig de gangbare opvattingen. Dit betreft het goed besteden van het huishoudgeld, zodat het gezin alles krijgt wat nodig en mogelijk is. Verder de toestand in huis (zindelijk tot volkomen verwaarloosd), de opvoeding der kinderen en hun materiële verzorging.*
- 6. Wijkt de moeder in haar gedrag af van het algemeen aanvaarde patroon door uithuizigheid, gezinsverwaarlozing, criminaliteit of ander wangedrag.*
- 7. Wijken de kinderen af van het algemeen aanvaarde patroon doordat zij de school verzuimen zonder reden, op straat rondzwerven, zich schuldig maken aan diefstal en andere vergrijpen, labiliteit vertonen in hun arbeid (als ze niet meer leerplichtig zijn), overmatige ontspanning zoeken.*

Allereerst valt in Litjens' rijtje het onderscheid in gender op. Aan mannen en vrouwen werden heel verschillende, respectievelijk betaalde en onbetaalde, taken toebedeeld. Helaas is dat weer actueel, want ondanks alle emancipatie-verworvenheden lopen we het gevaar dat die verschillen komende jaren weer groter worden. De WMO zet in op vrijwilligers, en mantelzorg is in de praktijk vooral een zaak van vrouwen.

Wat sinds 1961 hetzelfde is gebleven, of weer terugkeert, is nuttigheid als plicht. In Litjens' tijd vond men dat goede gezinnen nuttig waren voor de hele gemeenschap. Daarom moesten onmaatschappelijke gezinnen worden opgevoed om hun taken naar behoren te vervullen. Tegenwoordig moeten ook kwetsbare mensen 'meedoen naar vermogen'. Het kan niet van één kant komen, zeggen we. Want dan is het parasiteren. En dat is taboe.

Bron: M.P.M Litjens: *Onmaatschappelijkheid*, Van Gorcum, Assen 1961, pp. 42,43 (inventarisnummer 1.1.2)
Foto: Liesbeth Simpelaar

Herdenkingsjaar 2014: het recht op steun in 1914

26 januari 2014

Het jaar 2014 is een herdenkingsjaar. Talloze documentaires, films en tentoonstellingen brengen de Eerste Wereldoorlog onder de aandacht. We kunnen zien hoe triest deze oorlog was en hoe ingrijpend de gevolgen. Maar één van die gevolgen was nog niet zo slecht. Want er vond een kanteling plaats in de visie op steun aan werklozen. Een kanteling, die door Marie Muller-Lulofs al in 1930 in de schijnwerpers werd gezet, en opnieuw in 1955 door de jurist J. de Vries. De Vries schreef:

De op 1 Augustus 1914 uitbrekende oorlog roerde ons volk diep. Men zag onmiddellijk in, dat deze oorlog onze export zou kunnen fnuiken en grote werkloosheid en armoede zou kunnen veroorzaken.

Daarom was er meteen grootscheepse actie. Op 9 augustus 1914 werd het Koninklijk Nationaal Steun-Comité opgericht, en plaatselijke steuncomité's zamelden giften in. Het geld stroomde toe,

maar de oorlog duurde langer dan gedacht en vanaf 1915 moest de overheid een forse duit in het zakje doen.

Mensen vonden dat de doelgroep respect verdiende. *De steunbehoevenden waren dus niet in de eerste plaats de armen, maar de arbeiders, bijvoorbeeld van de haven- en transportbedrijven en van de exportindustrie. De steunuitkeringen moesten hoger zijn dan die van de armenzorg; men poogde de slachtoffers van de oorlogsomstandigheden juist "te vrijwaren van het brandmerk van de armverzorging".*

Dat dat een brandmerk werd genoemd, vonden de armverzorger niet zo leuk (en vermoedelijk de armen zelf ook niet, maar daar schreef De Vries niet over):

Het begrip armenverzorging had een bijmaak van minderwaardigheid. Het is te begrijpen dat in de kringen van degenen, die armenverzorging en liefdadigheid als een nobel streven zagen, de nadruk, die gelegd werd op het onderscheid tussen de armenverzorging en de "hogere" steunbeweging, een onaangename indruk wekte. (...)

In die tijd werd wel gezegd, dat het verschil hierin bestond, dat de armenzorg liefdadigheid is en dat de crisis-werklozen recht op steun hadden. (...) Wanneer Mevrouw Muller-Lulofs in 1930 spreekt over het veranderde karakter van de steunverlening aan armlastigen door de burgerlijke overheid, dan constateert zij dat het besef, dat de armen een recht kunnen doen gelden op voldoende hulp, dateert uit de jaren van de eerste wereldoorlog.

Crisis-werklozen die recht op steun hebben, en dat niet als brandmerk hoeven te ervaren. Dat is toch mooi om ook te herdenken in 2014.

J. de Vries: *De periode van 1912-1940*. In: J.C. van Dam, J.P.J. Goedmakers, H. Klompmaker, J. de Vries: *100 jaren armenwet, 1854-1954*. Samson, Alphen aan de Rijn, 1955, pp. 153-156 (inventarisnummer 2.1)

Diversiteit in een participatiesamenleving

30 november 2013

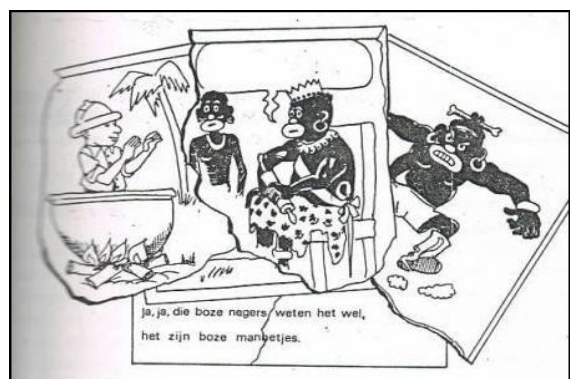
Sinds 2001 verwachten we in West-Europa steeds meer dat iedereen zich in de openbare ruimte neutraal (lees: seculier westers) kleedt en gedraagt. Uiting geven aan religie mag, maar we willen het niet zien. In Nederland is politiek debat gevoerd over de burqa en de hoofddoek; vraag was of we, als beschaving, die kledij toelaten.

Onze kijk op diversiteit en gelijkheid is veranderd. In de prachtige Lux-documentaire *God achter de voordeur* (2013) kwam naar voren dat het rechtsprincipe van gelijkheid een andere betekenis heeft gekregen. Van een principe om diversiteit te beschermen, is het een principe geworden van nationale, opgelegde gelijkheid, dat diversiteit juist tegengaat. Gevolg is dat minderheden en andersdenkenden zich terugtrekken in eigen groep en eigen huis.

Hoe kunnen sociaal werkers deze negatieve ontwikkeling doorbreken of tegengaan? Tussen de jaren zeventig en negentig was er meer positieve aandacht voor diversiteit, daarom gaan we te rade bij de scriptie uit 1985 van Marcia Febis en Liz Pelupessy,

Racisme in het onderwijs. Vanuit inzichten van de Braziliaanse pedagoog en andragoog Paolo Freire braken zij een lans voor 'kollektiverend' welzijnswerk:

Welzijnswerk dat kollektiveert en dat Paolo Freire "kulturele aktie voor vrijheid" heeft genoemd, is er

op gericht afzonderlijke problemen of thema's te zien als dimensies van een geheel. Het is er op gericht individuele uitingen van mensen, of van afzonderlijke groepen, ook maatschappelijk te plaatsen. (...) Dit loopt uit op de overtuiging dat werkelijke veranderingen alleen tot stand kunnen komen, wanneer we er toe komen om ook het maatschappelijke systeem, waarin we leven, in twijfel te trekken in de hoop het uiteindelijk zo te kunnen veranderen, dat het rechtvaardig is voor iedereen.

De te volgen methode was volgens de schrijfsters dat de sociaal werker eerst de leefwereld van de klant samen met hem/haar actief onderzocht, om zich bewust te worden van mogelijkheden. Daarna moest de sociaal werker zich inzetten voor de voorwaarden waaronder de klant de kans zou krijgen het eigen leven vorm te geven.

Misschien kunnen we iets leren van de waardering voor diversiteit eind vorige eeuw. Want een leven achter de voordeur, dat is toch niet de bedoeling van een participatiesamenleving.

Bron:

Febis, Marcia en Pelupessy, Liz: *Racisme in het onderwijs*, afstudeerscriptie Sociale Academie Maatschappelijk Werk, Amsterdam, 1985, p 86 (inventarisnummer 2.3). Illustratie: p. 44.